

ЄФІМОВА І. В.,провідний фахівець юридичного факультету
(Університет митної справи та фінансів)

УДК 343.98

**ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ПРАЦІВНИКІВ МИТНОЇ СПРАВИ**

У статті проаналізовано проблеми оперативно-розшукового забезпечення безпеки працівників митної справи як учасників кримінального судочинства щодо протидії злочинам, пов'язаним із захистом митних інтересів держави. Наведено теоретичні складові та надано поняття оперативно-розшукового забезпечення безпеки працівників митної справи в кримінальних провадженнях про корисливо-насильницькі злочини щодо них.

Ключові слова: проблеми забезпечення безпеки, працівники митної справи, учасники кримінального судочинства, викриття злочинів.

В статье проанализированы теоретические проблемы оперативно-розыскного обеспечения безопасности работников таможенного дела как участников криминального судопроизводства относительно противодействия преступлениям, связанным с защитой таможенных интересов государства. Приводятся теоретические составляющие, выработано понятие оперативно-розыскного обеспечения безопасности работников таможенного дела в уголовных производствах по корыстно-насильственным преступлениям относительно них.

Ключевые слова: проблемы обеспечения безопасности, работники таможенного дела, участники криминального судопроизводства, разоблачения преступлений.

The article analyzes the theoretical problems of operatively-search safety of customs employees as participants in criminal proceedings with respect to offenses relating to the protection of customs interests of the state. We present theoretical components, produced the concept of operative investigation to ensure the safety of workers of customs in criminal proceedings for selfish violent crimes on them.

Key words: problems of providing of safety, workers of custom business, participants of the criminal rule-making, exposure of crimes.

Вступ. Із загостренням криміногенної ситуації в Україні, посиленням організованих форм злочинних дій звертає на себе увагу проблема оперативно-розшукового забезпечення безпеки працівників суду, правоохоронних органів, інших суб'єктів, що беруть участь у кримінальному судочинстві щодо протидії кримінальному середовищу. Серед перерахованих суб'єктів, що потребують захисту з боку держави, необхідно згадати й працівників митної справи України.

Усі наведені аспекти набувають самостійного соціального значення та потребують наукового роз'яснення.

Постановка завдання. Розробкою наукових основ застосування розвідувально-пошукових, негласних методів і засобів боротьби зі злочинністю займалися відомі вчені України та країн СНД. До них можна віднести професорів О.І. Алексєєва, О.М. Бандурку, Б.Є. Богданова, І.І. Басецького, В.Г. Боброва, А.Ф. Возного, Д.В. Гребельського, О.Ф. До-

лженкова, І.М. Д'яченка, В.П. Ілларіонова, І.П. Казаченка, І.О. Климова, В.П. Кувалдіна, Ю.Ф. Квашу, В.В. Крутова, А.Г. Лекаря, В.А. Лукашова, А.Г. Маркушина, С.С. Овчинського, В.С. Овчинського, В.Н. Омеліна, Л.А. Прохорова, В.Г. Самойлова, В.В. Сергеева, Г.К. Синілова, Б.П. Смагоринського, А.П. Снігерьова, А.Б. Утевського.

За часи незалежності України було захищено та видано декілька монографічних робіт А.М. Бандуркою, Е.А. Дидоренком, А.Ф. Долженковим, І.П. Козаченком, В.Л. Регульським та іншими; у цих дослідженнях розглядалися теоретичні та правові основи оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД) на сучасному етапі розвитку. Крім цього, проблемами оперативно-розшукової науки займалися провідні кримінологи, криміналісти та процесуалісти: Р.С. Белкін, А.Р. Белкін, В.В. Грошевий, Л.М. Давиденко, О.В. Негодченко, М.В. Салтевський, В.М. Тертишник та інші.

Проблема оперативно-розшукового забезпечення безпеки працівників митної справи України в кримінальних провадженнях про корисливо-насильницькі злочини виникла у зв'язку зі змінами соціально-політичної орієнтації суспільства, з ускладненням оперативної обстановки у сфері протидії економічній злочинності. Указані вище злочини характеризуються високою професійною діяльністю злочинців та існуванням організованих злочинних угруповань. Зазначене потребує прийняття адекватних заходів від держави.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз теоретичної проблеми оперативно-розшукового забезпечення безпеки працівники митної справи як учасників кримінального судочинства щодо протидії злочинам, пов'язаним із захистом митних інтересів держави, а також визначення теоретичних складових поняття оперативно-розшукового забезпечення безпеки працівників митної справи в кримінальних провадженнях про корисливо-насильницькі злочини щодо них.

Результати дослідження. Починаючи з 1990 р., було прийнято низку законодавчих актів, які забезпечили створення системи правоохоронних органів узагалі й митних органів зокрема, призначенням яких є протидія різним видам корисливих злочинів у митній сфері, а також законодавство оперативно-розшукового призначення. Це забезпечило створення правової основи протидії корисливо-насильницькій злочинності, зокрема щодо працівників правоохоронних органів.

Останнім часом дослідження цієї проблеми здійснюються криміналістами й ученими, що займаються проблемами оперативно-розшукової діяльності. Однак вони не досягли єдності у визначенні сутності оперативно-розшукового забезпечення досудового розслідування й судового розгляду [1, с. 32]. Оскільки проблема такого забезпечення проходить стадію наукового обґрунтування, зупинимося докладніше на її загальнотеоретичних аспектах.

У роботах науковців останні двадцять років розглядається законодавчий характер оперативно-розшукової й кримінально-процесуальної діяльності та робиться висновок, що вони, використовуючи різні методи, ідуть різними шляхами до єдиної мети – розкриття злочинів [2, с. 130–137].

Підкреслюючи методологічне значення взаємовпливу способів здійснення й приховання злочинів та оперативно-розшукових методів їх виявлення й розкриття, А.І. Алексєєв образно й обґрунтовано виклав їх сутність, що складає самостійний предмет теорії ОРД. Із цього приводу він вказував, що вже давно, багато тисячоліть тому, людство з'ясувало таку елементарну істину: таємним діям злочинців треба, крім усього іншого, протиставити таємний розшук. Інакше й бути не може: якщо є люди, які таємно, негласно діють проти собі подібних, проти суспільства, проти держави, повинні бути й інші люди, що їх викривають, виводять на чисту воду й передають у руки правосуддя. Таким є принциповий момент істини. Усе інше – справа техніки, яка поряд із гласними слідчими діями й судочинством включає таємне стеження, сховане спостереження, конспіративне вивідання, оперативне легендування тощо [3].

Цікаві поняття оперативно-розшукового забезпечення надають криміналісти. Так, В.Н. Карагодін, розглядаючи основи криміналістичного вчення про подолання протидії розслідуванню з боку кримінального середовища, визначає останню як навмисні дії (систему

дій і бездіяльності), спрямовані на протидію встановленню об'єктивної істини в кримінальній справі та вирішенню інших завдань попереднього розслідування [4, с. 16].

Науковці, які займаються проблемами кримінального процесу, досліджуючи кримінальну протидію, характеризують її як комплекс організаційно-тактичних дій, вчинених особою, причетною до злочину, та іншими зацікавленими особами, спрямованих на протидію встановленню істини в кримінальній справі, відхиленню від слідства й суду або з метою пом'якшення відповідальності [5; 6].

Водночас проблеми оперативного-розшукового забезпечення кримінального судочинства розглядаються ними крізь призму відносності та законності доказів щодо гарантії істини та захисту прав і свобод людини в кримінальному процесі [7, с. 182–183].

До державних органів, що забезпечують безпосередньо безпеку працівників митної справи, варто відносити:

1) органи, які приймають рішення про застосування заходів безпеки. Відповідно до ст. 14 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» рішення про вжиття спеціальних заходів забезпечення безпеки щодо захисту працівників органів доходів і зборів приймають керівники органів внутрішніх справ [8];

2) органи, які здійснюють ці заходи. У п. «е» ст. 15 зазначеного вище закону названо органи, які здійснюють заходи забезпечення безпеки. Здійснення спеціальних заходів забезпечення безпеки працівників органів доходів і зборів та їх близьких родичів покладається на поліцію [2].

У разі надходження заяви або повідомлення особи, яка має право на державний захист, про загрозу життю, здоров'ю, житлу чи майну цієї особи або її близьких родичів орган дізнання, слідчий, прокурор, суд або органи, які приймають рішення про забезпечення безпеки суддів, працівників суду та правоохоронних органів, зобов'язані перевірити цю заяву (повідомлення) і в строк не більше трьох діб (або негайно у невідкладних випадках) прийняти рішення про застосування або відмову в застосуванні заходів безпеки. Відповідно до свого рішення вони приймають мотивовану постанову чи ухвалу й передають її для виконання органу, на який покладено здійснення заходів безпеки. Ця постанова чи ухвала є обов'язковою для виконання зазначеними органами.

Для виконання заходів безпеки орган, якому доручено їх здійснювати, встановлює перелік необхідних заходів і способів їх реалізації, керуючись при цьому конкретними обставинами й необхідністю усунення існуючої загрози. Про заходи безпеки, умови їх здійснення та правила користування майном або документами, виданими з метою забезпечення безпеки, повідомляється особа, взята під захист.

Органи, які забезпечують безпеку, зобов'язані:

- а) негайно реагувати на кожен випадок протиправних дій, що став їм відомим, щодо осіб, визначених у ст. 2 названого закону;
- б) забезпечувати захист життя, здоров'я, гідності, житла й майна осіб, взятих під захист, відповідно до характеру загрози;
- в) своєчасно повідомляти підзахисних осіб про зміну або скасування заходів щодо їх безпеки.

Органи, які забезпечують безпеку, повинні дотримувати законності та ставитися з повагою до прав і свобод громадян. Відомості про заходи безпеки й осіб, взятих під захист, є інформацією з обмеженим доступом.

Науковці відносять до складу оперативного-розшукового забезпечення як складову ОРД такі елементи:

- документування фактів та обставин злочинної діяльності осіб;
- виявлення невідомих раніше діянь, скоєних підозрюваними й обвинувачуваними в кримінальній справі, виявлення їх співучасників;
- здійснення оперативного-розшукового контролю за поведінкою підозрюваних та обвинувачуваних із метою протидії з їх сторони спробам перешкодити реалізації принципу невідворотності відповідальності.

Сприймаючи більшість наведених визначень і положень як методологічну основу досліджуваної нами теми, вважаємо за доцільне уточнити низку істотних моментів із позицій структурно-змістовної характеристики цього вчення в теорії ОРД, що розвивається.

У Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» підкреслюється, що оперативні підрозділи в межах своїх повноважень, відповідно до законів, зобов'язані вживати необхідні оперативно-розшукові заходи для попередження, своєчасного виявлення та припинення злочинів [9].

Враховуючи викладене й характер наступальності, оперативно-розшукову діяльність щодо надання допомоги й сприяння в повній та об'єктивній реалізації завдань кримінального судочинства не можна зводити до пасивної функції його супроводження, її необхідно розглядати активною, такою, що його забезпечує, функцією.

Організована протидія кримінального середовища не закінчується на стадії розслідування. Як показують більшість досліджень, вона триває й під час судового розгляду, що вимагає забезпечення насамперед безпеки суддів, прокурорів та інших працівників правоохоронних органів, а також створення оптимальних умов для відправлення правосуддя, що раніше покладалося на суб'єктів ОРД органів внутрішніх справ, а нині, коли відбувається реформування органів внутрішніх справ, ведеться робота із закріплення цих функцій за підрозділами Національної поліції України.

За своїм цільовим призначенням, завданнями та правовою основою оперативно-розшукова й кримінально-процесуальна діяльність у протидії злочинності на стадіях досудового розслідування й судового розгляду виступають самостійними та рівнозначними інститутами правоохоронної функції держави. Однак з урахуванням здатності оперативно-розшукових методів, сил і засобів впливати на поведінку та вчинки кримінального середовища, виявляти й припиняти факти його протидії кримінальному судочинству застосовується оперативно-розшукове забезпечення безпеки певних категорій учасників кримінальних проваджень корисливо-насильницького спрямування.

З означеного дослідження практичної діяльності оперативних підрозділів і думок науковців можемо визначити, що оперативно-розшукове забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства містить у собі оперативно-розшуковий моніторинг злочинного середовища з метою встановлення інфраструктури корисливо-насильницької злочинності та нейтралізації її впливу на кримінальне судочинство на всіх стадіях кримінального процесу, а також прогнозування можливих напрямів розвитку слідчої й оперативно-розшукової ситуації з метою нейтралізації впливу злочинного середовища та його проникнення в правоохоронні та судові органи. Означене є складовою такої наукової категорії, як кримінологічна безпека [10, с. 328].

Таким чином, можемо визначити, що оперативно-розшукове забезпечення безпеки працівників митної справи в кримінальних провадженнях про корисливо-насильницькі злочини щодо них – це система заходів, що здійснюються суб'єктами оперативно-розшукової діяльності з метою створення оптимальних умов встановлення об'єктивної істини, припинення й нейтралізації протидії кримінального середовища щодо виконання однієї з правоохоронних функцій держави, а саме захисту митних інтересів і виконанню функції захисту (безпеки) учасників кримінального процесу, реалізації принципу невідворотності відповідальності винних за вчинені злочини.

Висновки. В умовах професіоналізації злочинності, розповсюдженості такого виду злочинності, як організована, поширеності тяжких корисливо-насильницьких злочинів, розвитку злочинної інфраструктури, проникнення в органи державної влади та правоохоронні структури представників організованих злочинних угруповань, панування конспіративних способів вчинення злочинів, активної протидії виконанню оперативно-розшукової та процесуальної функції державою соціально й кримінологічно обумовленим є оперативно-розшукове забезпечення безпеки працівників митної справи.

Оперативно-розшукове забезпечення безпеки працівників митної справи являє собою систему заходів, що здійснюються суб'єктами ОРД щодо збирання, узагальнення й забезпе-

чення використання в кримінальному процесі фактичних даних, що характеризують небезпечні форми злочинного прояву; способи й форми протидії з боку злочинного середовища виконанню правоохоронної функції держави у сфері митних інтересів держави; забезпечення нейтралізації злочинних дій із протидії органам досудового розслідування, оперативним підрозділам і судам.

Оперативно-розшукове забезпечення безпеки працівників митної справи на всіх його стадіях повинне будуватися з урахуванням особливостей загальної характеристики окремих видів злочинів, конкретної оперативно-розшукової та слідчої ситуації, активності застосування форм протидії правоохоронним органам з обов'язковим дотриманням принципу наступності та комплексного застосування оперативно-розшукових сил, засобів і методів.

Сформульоване нами наукове поняття та змістовна його характеристика дають підставу розглядати оперативно-розшукове забезпечення безпеки працівників митної справи як самостійне вчення в межах оперативно-розшукової науки.

Список використаних джерел:

1. Перепелиця М.М. Оперативно-розшуковий супровід кримінального судочинства і судового розгляду / М.М. Перепелиця, І.Р. Шинкаренко // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ. – 1998. – Вип. 3. – С. 30–46.
2. Долженков О.Ф. Оперативно-розшукова діяльність як правоохоронна функція кримінальної міліції / О.Ф. Долженков, А.Ф. Думко, І.П. Козаченко. – О. : ОДУВС, 2000. – 264 с.
3. Алексеев А.И. Актуальные проблемы оперативно-розыскной деятельности / А.И. Алексеев, Г.К. Синилов. – М. : Академия МВД СССР, 1983. – 284 с.
4. Карагодин В.Н. Основы криминалистического учения о преодолении противодействия расследованию : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.09 / В.Н. Карагодин. – Екатеринбург : ЕЮИ, 1992. – 24 с.
5. Перепелиця Н.Н. Оперативно-розыскное сопровождение уголовного судопроизводства и судебного разбирательства / Н.Н. Перепелиця, И.Р. Шинкаренко // Вісника ЛПВС МВС України. – Луганськ, 1998. – № 3 (додаток). – С. 30–46.
6. Пчолкін В.Д. Оперативно-розшукове забезпечення безпеки учасників кримінального процесу на стадії досудового слідства / В.Д. Пчолкін, О.В. Федосова // Право і безпека. – 2011. – № 5(42). – С. 163–167.
7. Кірмач Л.А. Доказування як метод пізнання у процесі розслідування злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Л.А. Кірмач. – К., 2004. – 198 с.
8. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3781-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
9. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.
10. Рудик В.М. Оперативно-розшукове забезпечення кримінального судочинства у справах про корисливо-насильницькі злочини / В.М. Рудик // Науковий вісник Юридичної академії. – 2004. – № 2. – С. 324–331.

